

УДК 343.6

К. А. Новікова,
канд. юрид. наук, науковий
співробітник Науково-дослідного
інституту вивчення проблем
злочинності імені академіка
В. В. Сташиса Національної академії
правових наук України, асистент
кафедри кримінального права
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КАРАНОСТІ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

У статті розглядаються покарання за вчинення злочинів проти життя і здоров'я людини. Здійснюється аналіз санкцій за групами залежно від видового об'єкта – злочини проти життя; злочини проти здоров'я; злочини, що вчиняються у сфері медичної діяльності, та злочини, що ставлять у небезпеку життя та здоров'я. Досліджується практика застосування покарань за злочини, передбачені розділом II Особливої частини КК України. Формулюються пропозиції по вдосконаленню караності злочинів проти життя та здоров'я особи.

Ключові слова: злочини проти життя та здоров'я, караність, кримінальна відповідальність, покарання.

Належна кримінально-правова охорона будь-яких соціальних цінностей, у тому числі й таких найбільш соціально значимих, як життя і здоров'я людини, забезпечується лише тоді, коли створені й застосовуються ефективні кримінально-правові засоби. Відомо, що вчення про кримінально-правові засоби поки що перебуває тільки на початкових етапах свого розвитку¹, однак не викликає сумнівів, що головним кримінально-правовим засобом охорони суспільних цінностей є кримінальна відповідальність, що підлягає застосуванню до осіб, які вчиняють злочини. Якщо виходити з того, що кримінальна відповідальність – це передбачені кримінальним законом обмеження в реалізації прав і

---

¹ Див., наприклад: Баулін Ю. В. Вибрані праці / Ю. В. Баулін. – Х. : Право, 2013. – С. 673, 674, 835.

свобод людини, що підлягають застосуванню до особи, яка вчинила злочин², то очевидно, що головною її складовою є покарання. Адже відповідно до ч. 1 ст. 50 КК України покарання – це захід примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого.

Традицією вітчизняного законодавства, як і законодавства більшості європейських держав, є встановлення конкретних видів і розмірів покарань за вчинення окремих злочинів у санкціях відповідних статей Особливої частини КК України. Таким чином, саме санкції статей Особливої частини КК і вміщують у собі основний зміст кримінально-правових засобів, за допомогою яких здійснюється охорона тих соціальних цінностей, на які посягають злочини. Тому далі ми досліджуємо виключно покарання за вчинення злочинів проти життя і здоров'я людини, залишаючи поза межами цієї роботи для окремого дослідження питання про можливість застосування за їх вчинення інших заходів кримінально-правового характеру.

Як відомо, кримінальне право охороняє життя та здоров'я особи, незалежно від того, яке становище вона займає у суспільстві³. Разом із тим у кримінальному законодавстві України міститься ціла низка статей, що передбачають кримінальну відповідальність за посягання на життя або здоров'я окремих категорій спеціальних потерпілих. Це, наприклад, посягання на життя державного чи громадського діяча, працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, представника іноземної держави (статті 112, 348, 379,

---

² Проблеми правової відповідальності : монографія / Ю. П. Битяк, Ю. Г. Барабаш, Л. М. Баранова та ін. ; за ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, В. І. Борисової. – Х. : Право, 2014. – С. 276.

³ Борисов В. И. Преступления против жизни и здоровья: вопросы квалификации / В. И. Борисов, В. Н. Куц. – Х. : Консум, 1995. – С. 4.

400, 443 КК), заподіяння таким особам тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості (статті 345, 346, 350, 377, 398 КК) тощо. Однак згадані статті передбачають кримінальну відповідальність за злочини, де життя або здоров'я потерпілого є лише додатковим об'єктом, основним же об'єктом є інші суспільні відносини (основи національної безпеки, правосуддя, порядок управління та ін.). Саме тому при аналізі санкцій за злочини проти життя і здоров'я ми не беремо до уваги ті злочини, у яких вони є додатковим об'єктом, а вивчаємо лише ті, де вони виступають як основний об'єкт.

Такі злочини зосереджені у розділі II Особливої частини КК. У його статтях закріплені доволі різноманітні за своїм змістом санкції. Усього цим розділом передбачено 31 статтю, які в сукупності містять 62 санкції. При цьому відомо, що попри єдність родового об'єкта зазначених злочинів в рамках цього розділу виділяються чотири видових об'єкти, у зв'язку з чим прийнято виділяти такі групи злочинів: проти життя (статті 115–120, 129 КК), проти здоров'я (статті 121–128, 130, 133 КК), такі, що вчиняються у сфері медичної діяльності (статті 131–132, 134, 138–145 КК), а також злочини, що ставлять у небезпеку життя та здоров'я (статті 135–137 КК)⁴.

Санкції за злочини з кожної вказаної групи істотно відрізняються між собою, що обумовлює необхідність їх окремого аналізу. Так, у статтях, що передбачають кримінальну відповідальність за злочини проти життя, встановлено 12 санкцій. При цьому аналіз їх змісту дає підстави для висновку, що дві (16,67 %) з них встановлені за злочини, які є особливо тяжкими, дві (16,67 %) – за тяжкі злочини, шість (50 %) – за злочини середньої тяжкості, дві (16,67 %) – за злочини невеликої тяжкості. Викладене свідчить про те, що законодавець достатньо диференційовано підходить до кримінально-правової охорони такої важливої соціальної цінності, як життя людини. З одного боку, він визнає особливо тяжкими злочинами основний і кваліфіковані склади

---

⁴ Див., наприклад: Кримінальне право України: Особлива частина: підруч. / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. проф. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2015. – С. 39–86.

умисного вбивства і встановлює за них найбільш суворі види покарань, що передбачені в системі покарань. При цьому позбавлення волі встановлюється на максимальний строк до 15 років, а за кваліфіковане умисне вбивство передбачена й найсуворіша міра покарання – довічне позбавлення волі. З другого боку, більшість привілейованих складів умисного вбивства, а також основний склад вбивства через необережність визнаються злочинами середньої тяжкості, а такий різновид привілейованого вбивства, як умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця (ст. 118 КК), взагалі визнається злочинном невеликої тяжкості. Одночасно в багатьох із цих санкцій як альтернатива позбавленню волі встановлені інші більш м'які види основних покарань – виправні роботи (ст. 118 КК) або обмеження волі (статті 116–119 КК). Таким змістом санкцій за ці злочини законодавець дає зрозуміти, що передбачені в названих статтях пом'якшуючі ознаки умисного вбивства, а також необережна форма вини при вчиненні такого діяння істотно знижують ступінь суспільної небезпечності цих злочинів.

Законодавче визначення караності злочинів проти життя ще раз актуалізує проблему співвідношення санкцій різних статей КК за ступенем їх суворості. Зокрема, ця проблема тут постає в такому аспекті: чи може покарання за інші злочини, не пов'язані з умисним заподіянням смерті людини, бути таким же чи навіть суворішим, ніж покарання за умисне вбивство? Чинний КК містить велику кількість подібних випадків. Так, наприклад, розбій, кваліфікований за ч. 4 ст. 187 КК, карається позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років, тоді як просте умисне вбивство за ч. 1 ст. 115 КК карається позбавленням волі на строк від семи до п'ятнадцяти років. З нашого погляду, має рацію В. І. Зубкова, яка стверджує, що не можна серйозно зменшувати цінність життя людини на догоду примату, непорушності майнових відносин (навіть в умовах ринкової економіки), або вести мову про підвищену суспільну небезпеку при одночасному посяганні на два охоронюва-

ні об'єкти – здоров'я людини та майно. Цінність життя людини не можна зіставляти ні з якими іншими охоронюваними інтересами особи⁵. Ця теза цілком підтверджується положеннями ст. 3 Конституції України та ч. 1 ст. 1 КК, тому вважаємо, що покарання за умисне посягання на життя людини має бути найсуворішим порівняно з покараннями за посягання на інші цінності, що охороняються кримінальним законодавством.

У статтях, що передбачають кримінальну відповідальність за злочини проти здоров'я, загалом міститься 20 санкцій. Серед них сім санкцій (35 %) встановлено за злочини невеликої тяжкості, вісім (40 %) – за злочини середньої тяжкості, п'ять (25 %) – за тяжкі. У цілому це свідчить про те, що законодавець оцінює суспільну небезпечність цих злочинів як недостатньо високу. Разом із тим велика кількість злочинів, передбачених іншими розділами Особливої частини КК, що посягають на такі об'єкти кримінально-правової охорони, як власність, громадський порядок, безпека руху та експлуатації транспорту тощо, визнаються законодавцем тяжкими або особливо тяжкими злочинами з установленням відповідних санкцій. На наш погляд, такий стан речей неповною мірою відповідає положенням ч. 1 ст. 3 Конституції України, відповідно до якої людина, її життя і здоров'я визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Очевидно, що законодавець має прагнути до збалансованості суворості санкцій і ступеня соціальної цінності тих суспільних відносин, на які посягають злочини. Але ця проблема є загальною для теорії пеналізації злочинів і підлягає вирішенню не в рамках окремої категорії злочинів, а системно, стосовно усіх розділів Особливої частини КК загалом.

Далі, за злочини, що вчиняються у сфері медичної діяльності, встановлено 22 санкції, серед яких: вісім (36 %) – встановлено за злочини невеликої тяжкості, 12 (55 %) – за злочини середньої тяжкості, дві (9 %) – за тяжкі. Знову ж таки, ці цифри свідчать про те, що законодавець більшості таких злочинів

---

⁵ Зубкова В. И. Ответственность за преступления против личности по законодательству России / В. И. Зубкова. – М. : Норма, 2005. – С. 23.

нів не надав статусу тяжких чи, тим паче, особливо тяжких. Причини подібної законодавчої оцінки таких діянь є незрозумілими, а сама позиція законодавця видається непослідовною. Так, наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 140 КК України невиконання чи неналежне виконання медичним або фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків внаслідок недбалого чи несумлінного до них ставлення, якщо це спричинило тяжкі наслідки для хворого (якими охоплюються і тяжкі тілесні ушкодження, і смерть), карається позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років, або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк. У той же час порушення правил дорожнього руху, якщо вони спричинили смерть потерпілого або заподіяли йому тяжке тілесне ушкодження, відповідно до ч. 2 ст. 286 КК караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк до трьох років або без такого. Цей дисбаланс у караності злочинів є очевидним і не має логічного пояснення чи обґрунтування.

Нарешті, за злочини, що ставлять у небезпеку життя і здоров'я людини, чинним КК передбачено вісім санкцій, серед яких: три (38 %) встановлено за злочини невеликої тяжкості, чотири за злочини середньої тяжкості та одна (%) за тяжкий злочин. Як видно, і в цьому разі законодавець достатньо невисоко оцінює ступінь суспільної небезпечності злочинів зазначеної групи. З одного боку, це можна пояснити тим, що значна частина з них полягає не в реальному заподіянні шкоди життю чи здоров'ю особи, а лише у створенні реальної загрози заподіяння такої шкоди. Однак, із другого боку, йдеться про створення загрози саме для однієї з найвищих соціальних цінностей (життя або здоров'я особи), що вимагає співставлення суворості санкцій цих статей із санкціями інших приписів КК, які встановлюють кримінальну відповідальність лише за створення загрози настання певної шкоди (наприклад, ч. 1 ст. 272, ч. 1 ст. 273, ч. 1 ст. 275, ч. 1 ст. 276, ч. 1 ст. 277 КК та ін.).

Аналіз змісту санкцій статей розділу II Особливої частини КК дає підстави для висновку, що переважна більшість із них – 45 (73 %) є альтернативними, позаяк у них встановлюються два чи більше основних види покарання. Традиційно серед видів покарань за ці злочини фігурує позбавлення волі на певний строк (47 санкцій), а також зустрічаються такі його по суті різновиди, як обмеження волі (39 санкцій)⁶ й арешт (сім санкцій)⁷. В одній із санкцій (ч. 2 ст. 115 КК) позбавлення волі на певний строк передбачене в альтернативі з довічним позбавленням волі. Як альтернативні позбавленню волі види покарань у санкціях цього розділу закріплені: штраф (у 12 випадках), позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (у трьох випадках), громадські роботи (в 11 випадках), виправні роботи (у 18 випадках). У цілому законодавець дотримується правил побудови альтернативних санкцій, хоча в одному випадку (ст. 145 КК) й допущено недолік у законодавчій техніці: окремі з альтернативних основних покарань розташовані з порушенням порядку зростання їх суворості – основне покарання у виді громадських робіт розташоване перед основним покаранням у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, а не навпаки.

Наявність значної кількості альтернативних санкцій, в яких одночасно передбачені позбавлення волі на певний строк (у власній якості або його різновиди у виді обмеження волі чи арешту) та покарання, не пов'язані з позбавленням волі, свідчить про спрямованість законодавства на створення реаль-

---

⁶ *Примітка.* Судження про те, що обмеження волі в його чинній моделі є фактично різновидом позбавленням вперше було висловлене В. В. Сташисом (див.: Сташис В. Основні новели нового Кримінального кодексу України / В. В. Сташис // Вісн. акад. правових наук України. – 2003. – № 2–3 (33–34). – С. 614. 615) і далі було розвинуто й доведено нами (див.: Новікова К. А. Місце обмеження волі в системі покарань / К. А. Новікова // Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. / редкол.: В. І. Борисов та ін. – Х. : Право, 2014. – Вип. 27. – С. 250–257). З метою подолання такого стану речей і запровадження обмеження волі не тільки як юридично, а й фактично самостійного й альтернативного до позбавлення волі покарання нами запропонована й обґрунтована його нова модель (див. Новікова К. А. Обмеження волі як вид покарання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / К. А. Новікова ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2015. – 20 с.)

⁷ *Примітка.* Окремі науковці вважають, що арешт є видом покарання, альтернативним позбавленню волі (див.: Трубников В. М. Арешт як вид кримінального покарання та особливості його застосування / В. М. Трубников, Ю. В. Шинкарьов. – Х. : Харків юрид., 2007. – С. 77), але, на наш погляд, більш аргументованою є точка зору науковців, які вважають арешт короткостроковим різновидом позбавлення волі (див.: Пономаренко Ю. А. Види наказаний по уголовному праву України / Ю. А. Пономаренко. – Х. : ФІНН, 2009. – С. 148–151).

них механізмів диференціації кримінальної відповідальності та індивідуалізації покарання осіб, які вчиняють злочини. Така тенденція в цілому заслуговує на підтримку й розвиток і є свідченням втілення у кримінальному законодавстві України сучасних гуманістичних і ліберальних ідей. Однак, із другого боку, її належне втілення вимагає узгодження ступенів суворості позбавлення волі та альтернативних йому покарань. Оскільки санкції є вираженням і юридичною оцінкою ступеня тяжкості злочину, описаного в диспозиції, то нею (санкцією) мають охоплюватися усі мислимі варіанти суспільної небезпечності діяння, передбаченого в диспозиції. У тих же випадках, коли між мінімальною межею покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, і максимальною межею позбавлення волі спостерігається істотний розрив, можна стверджувати, що або законодавець не зміг належним чином визначити ступінь суспільної небезпечності відповідного злочину, або в одному кримінально-правовому приписі встановлена відповідальність за кардинально різні за ступенем тяжкості діяння. Тож у першому випадку необхідно уточнити ступінь суспільної небезпечності криміналізованого злочину і звзвити межі санкції, у другому – можна ставити питання про виділення з одного складу злочину декількох самостійних, які відрізнятимуться за ступенем своєї суспільної небезпечності і відповідно за розміром встановленої санкції. Так, наприклад, згідно з ч. 1 ст. 142 КК незаконне проведення медико-біологічних, психологічних або інших дослідів над людиною, якщо це створювало небезпеку для її життя чи здоров'я, карається штрафом до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до чотирьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Отже, за вчинення діянь, передбачених зазначеною статтею, в межах її санкції може бути призначено і штраф у сумі 30 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (510 гривень), і обмеження волі строком на чотири роки. З нашого погляду, така істотна відмінність між межами санкції, як

уже зазначалося вище, має стати підставою або для її звуження, або для виділення декількох самостійних складів злочинів.

У статтях цього розділу мають місце й безальтернативні санкції, проте зустрічаються вони нечасто. Таких санкцій 17 (ч. 1 ст. 115, ч. 2 ст. 119, ч. 3 ст. 120, частини 1, 2 ст. 121, ч. 2 ст. 122, частини 1, 2 ст. 127, ч. 2 ст. 129, частини 2–4 ст. 130, ч. 2 ст. 131, ч. 3 ст. 133, ч. 3 ст. 135, ч. 5 ст. 143 та ч. 3 ст. 144 КК). У них як єдине основне покарання передбачено виключно позбавлення волі на певний строк. З урахуванням високого ступеня суспільної небезпечності відповідних діянь таке рішення законодавця не викликає сумнівів і заперечень, адже інші основні види покарань не змогли б стати належною альтернативою позбавленню волі в цих випадках.

Певна частина санкцій цього розділу є кумулятивними, оскільки в них, окрім основних покарань, закріплені ще й додаткові. Такими додатковими покараннями є штраф (ч. 1 ст. 144 КК), позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (частини 1–2 ст. 131, ст. 132, ч. 2 ст. 134, частини 1–2 ст. 137, ч. 2 ст. 139, ч. 2 ст. 140, частини 1–3, 5 ст. 143, частини 2–3 ст. 144 КК) і конфіскація майна (ч. 2 ст. 115 КК). Щоправда, в окремих випадках законодавчі рішення стосовно додаткових покарань перебувають у суперечності з рекомендаціями науковців. Так, у роботах В. І. Тютюгіна сформульовано й доведено судження про те, що додаткове покарання у будь-якому разі має бути менш суворим, ніж основне⁸. Однак у ст. 139 КК України за ненадання допомоги хворому медичним працівником встановлено покарання у виді *штрафу до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи*

---

⁸ Див., наприклад: Тютюгин В. И. Некоторые вопросы применения наказания по новому Уголовному кодексу Украины / В. И. Тютюгин // Новий Кримінальний кодекс України: питання застосування та вивчення: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 25-26 жовт. 2001 р.) / редкол.: Сташис В. В. (голов. ред.) та ін. – К.–Х. : Юрінком-Інтер, 2002. – С. 92; Тютюгин В. И. Совершенствование норм УК о применении наказания / В. И. Тютюгин // Проблеми законності: республік. міжвідом. наук. зб. – Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2006. – Вип. 77. – С. 108. 109.

займатися певною діяльністю на строк до трьох років або громадських робіт на строк до двохсот годин, або виправних робіт на строк до двох років.

Використання додаткових покарань заслуговує на підтримку, оскільки ці види покарань спрямовані на індивідуалізацію карального та виправного впливу, закріплення результатів, що досягаються під час відбування основного покарання⁹. Разом із тим не можна визнати задовільною частоту використання як додаткового такого ефективного виду покарання, як штраф. Відомо, що штраф є загальним видом покарання, яке може бути встановлено за будь-який злочин і застосовано до будь-якої особи. Проведені наукові дослідження показали високу ефективність штрафу як додаткового виду покарання¹⁰. Однак відповідно до ч. 3 ст. 53 КК штраф як додаткове покарання може бути призначено тільки тоді, коли його спеціально передбачено в санкції статті Особливої частини КК. Саме тому одним із перспективних напрямів розвитку кримінального законодавства України в цілому, у тому числі і в частині відповідальності за злочини проти життя і здоров'я людини, ми вбачаємо у розширенні числа санкцій, в яких встановлено штраф як додаткове покарання. Зокрема, на наш погляд, його доцільно було б закріпити принаймні у санкціях ст. 143 КК та інших статтях розділу II Особливої частини КК, що передбачають кримінальну відповідальність за злочини у сфері медичної діяльності.

Крім того, з урахуванням положень ст. 54 і ч. 2 ст. 55 КК як додаткові покарання за злочини проти життя і здоров'я особи можуть бути, відповідно, призначені також позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, що не передбачені у санкціях.

Практика застосування покарань за злочини з розділу II Особливої частини КК є надзвичайно багатою, різноманітною, але не завжди послідовною.

---

⁹ Тютюгин В. И. К вопросу о системе наказаний и порядке их назначения в проекте УК Украины / В. И. Тютюгин // Проблемы законности : республик. міжвідом. наук. зб. – Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2000. – Вип. 45. – С. 158.

¹⁰ Попрас В. О. Штраф як вид покарання за кримінальним правом України / В. О. Попрас. – Х. : Право, 2009. – 224 с.

Загалом суди належним чином оцінюють ступінь суспільної небезпечності злочинів проти життя або здоров'я і призначають покарання, які відповідають не тільки цьому ступеню, а й особі винного та спрямовані на її виправлення й попередження вчинення нових злочинів. Як слушно відмічає Ю. Ф. Лубшев, при призначенні покарання за цією категорією справ суди повинні особливо враховувати, чи буде воно правильно сприйняте людьми, які мають стосунок до вчиненого злочину, знають особу винного чи просто є присутніми на процесі¹¹.

Пленум Верховного Суду України у постанові «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 р. № 2 звернув увагу суддів на те, що при призначенні покарання за ці злочини мають бути враховані «ступінь тяжкості вчиненого злочину, сукупність усіх обставин, що його характеризують (форма вини, мотив, спосіб, характер вчиненого діяння, ступінь здійснення злочинного наміру, тяжкість наслідків тощо), особу винного й обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання». Особливу увагу в цьому питанні Пленум приділив тому, що «відповідно до ч. 1 ст. 64 КК довічне позбавлення волі призначається лише у випадках, спеціально передбачених цим Кодексом, і за умови, що суд не вважає за можливе застосувати позбавлення волі на певний строк. Призначення цього покарання повинне мотивуватись у вирoku з обов'язковим наведенням обставин, які, на думку суду, перешкоджають застосуванню позбавлення волі на певний строк. Якщо винуватими у вчиненні злочину визнано кількох осіб, яким призначається довічне позбавлення волі, у вирoku мають бути окремо наведені відповідні мотиви щодо кожної з них». Однак, як свідчить судова практика, при призначенні довічного позбавлення волі суди не завжди зазначають у мотивувальній частині вирoku причини переходу від менш суворого виду покарання (позбавлення волі на певний строк) до найсуворішого – довічного позбавлення волі.

---

¹¹ Лубшев Ю. Ф. Деятельность судов по борьбе с преступлениями против личности / Ю. Ф. Лубшев. – М. : Юрид. лит., 1977. – С. 82.

Крім того, непоодинокими є випадки приєднання до довічного позбавлення волі позбавлення волі на певний строк всупереч ч. 2 ст. 71 КК, де вказано, що при складанні покарань у виді довічного позбавлення волі та будь-яких менш суворих покарань загальний строк покарання, остаточно призначеного за сукупністю вироків, визначається шляхом поглинення менш суворих покарань довічним позбавленням волі. Так, вироком Апеляційного суду Закарпатської області від 18 березня 2011 р. за вчинення злочинів, передбачених пунктами 1, 4, 6, 12 ч. 2 ст. 115, частинами 3, 4 ст. 187, ч. 3 ст. 185 КК, шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим винному визначено покарання за сукупністю злочинів у виді довічного позбавлення волі з конфіскацією всього майна. На підставі ч. 1 ст. 71 КК суд до покарання за цим вироком приєднав частину невідбутого покарання у виді одного року позбавлення волі за попереднім вироком Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області.

Помилковою є й практика призначення покарання окремо за кожним пунктом ч. 2 ст. 115 КК. Так, вироком Олевського районного суду Житомирської області від 15 серпня 2011 р. Р. за вчинення одного злочину було окремо засуджено за п. 4 ч. 2 ст. 115 КК на 14 років позбавлення волі з конфіскацією майна, за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК – на 13 років позбавлення волі з конфіскацією майна. Із застосуванням вимог ст. 70 та ст. 71 КК визначено остаточно покарання 14 років 6 місяців позбавлення волі з конфіскацією майна. Це суперечить п. 18 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 р. № 2, де вказано, що при засудженні особи за декількома пунктами ч. 2 ст. 115 КК покарання за кожним пунктом цієї статті окремо не призначається¹².

У цілому ж судова практика йде шляхом призначення передбаченого законом більш суворого покарання особам, які вчинили злочини на ґрунті

---

¹² Практика судів України з кримінальних справ (2014-2015) / уклад. В. І. Тютюгін; за заг. ред. В. Я. Тація. – Х.: Право, 2016. – С. 607, 608.

пияцтва, алкоголізму, наркоманії, за наявності рецидиву злочину, у складі організованих груп чи за складніших форм співучасті (якщо ці обставини не є кваліфікуючими ознаками), і менш суворого – особам, які вперше вчинили злочини, неповнолітнім, жінкам, які на час вчинення злочину чи розгляду справи перебували у стані вагітності, інвалідам, особам похилого віку і тим, які щиро розкаяться у вчиненому, активно сприяли розкриттю злочину, відшкодували завдані збитки тощо. Разом із тим у судовій практиці часто відбиваються зазначені вище недоліки в пеналізації злочинів проти життя і здоров'я людини, пов'язані з неузгодженістю санкцій за ступенем їх суворості. Так, у літературі описаний випадок, коли, розглядаючи справу про умисне вбивство двох осіб із корисливих мотивів на замовлення (пункти 1, 6, 11, ч. 2 ст. 115 КК), суд, установивши значну кількість пом'якшуючих обставин, призначив покарання у вигляді позбавлення волі строком на 15 років із конфіскацією майна. І цей же самий суд, розглядаючи справу про незаконне заволодіння транспортним засобом, вартість якого у двісті п'ятдесят разів перевищувала неоподатковуваний мінімум доходів громадян, здійснене організованою групою з погрозою застосування насильства (ч. 3 ст. 289 КК), знаходить у діях підсудних багато обтяжуючих обставин і призначає, відповідно, міру покарання: ті самі 15 років позбавлення волі з конфіскацією майна¹³. Безумовно, перешкоди таким судовим рішенням мають бути створені на законодавчому рівні шляхом установлення адекватної системи санкцій за вчинення злочинів різного рівня суспільної небезпечності.

Підбиваючи підсумки, слід зазначити таке. Перш за все, не викликає сумнівів, що найсуворіші покарання мають передбачатися за умисне посягання на життя людини. Крім того, суспільна небезпечність злочинів проти здоров'я, злочинів, що вчиняються у сфері медичної діяльності, та злочинів, що ставлять у небезпеку життя і здоров'я людини, має бути переоцінена порівня-

---

¹³ Наливайко В. С. Про кримінально-правову охорону життя особи / В. С. Наливайко, Т. А. Наливайко // Наук. вісн. Волинського нац. ун-ту імені Лесі Українки. – 2010. – № 25. – С. 30.

но із суспільною небезпечністю злочинів, що посягають на інші цінності. Далі, висока різниця у межах санкції має стати підставою або для її звуження, або для виділення декількох самостійних складів злочинів. Крім зазначеного, вбачаємо перспективним розширення числа санкцій, що передбачають штраф як додаткове покарання. Нарешті, деякі підсумки стосуються практики призначення покарань, зокрема: необхідність обов'язкової мотивації виду та розміру покарання, що призначається судом, у тому числі – призначення більш суворого покарання за наявності у санкції менш суворих тощо.

Загалом же ситуація з караністю злочинів проти життя і здоров'я людини є окремим віддзеркаленням загальних для кримінального права проблем пеналізації та призначення покарання. Саме тому доводиться ще раз констатувати, що ефективного їх вирішення не можна досягнути в рамках одного розділу Особливої частини КК України. Усе це свідчить про своєчасність і необхідність подальших системних досліджень питань встановлення та застосування покарання у кримінальному праві України.

Новикова Е. А. Некоторые вопросы наказуемости преступлений против жизни и здоровья человека

В статье рассматриваются наказания за совершение преступлений против жизни и здоровья человека. Осуществляется анализ санкций по группам в зависимости от видового объекта – преступления против жизни; преступления против здоровья; преступления, совершаемые в сфере медицинской деятельности и преступления, ставящие в опасность жизнь и здоровье. Исследуется практика применения наказаний за преступления, предусмотренные разделом II Особенной части УК Украины. Формулируются предложения по усовершенствованию наказуемости преступлений против жизни и здоровья человека.

Ключевые слова: преступления против жизни и здоровья, наказуемость, уголовная ответственность, наказание.

Novikova K. A. Some Issues in the Penalty of Crimes against Life and Health of a Person

In the article the punishments for the crimes against life and health of a person are considering. The analysis of sanctions of groups depending on the specific object is making – crimes against life; crimes against health; crimes committed in

the area of medical activities and crimes that put in danger life and health. The practice of application of punishments for offenses under Chapter II of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine is researching. The propositions for improving penalty for crimes against life and health of a person are formulating.

Key words: *crimes against life and health, penalty, criminal responsibility, punishment.*